

СПОСТЕРІГАТИ, ДОСЛІДЖУВАТИ, ПРАЦЮВАТИ ...

Ці принципи прийшли мені на думку, коли я, ознайомившись із науковим доробком Михайла Михайловича Кріля, стояв біля генерального каталога фундаментальної наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка і, відкривши шухлядку на літеру “К”, переглядав бібліотечні картки наукових публікацій свого колеги, вченого-історика, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії Центральної та Східної Європи цього ж університету.

Мої наукові інтереси часто перетинаються з тематикою, над якою працює Михайло Михайлович, тому що їх левина частка присвячена Чехії, Словаччині та Сербській Лужиці. І попри те, що я нібито добре знав публікації професора Кріля, мене вразила багатогранність його наукових інтересів: крім досліджень зі славістики, йому належать опубліковані праці з історії, історіографії, етнографії, культурології, краєзнавства і навіть огляди поетичних збірок.

З-під пера М. Кріля вийшли монографії, дослідження і статті, рецензії та огляди, навчальні посібники і навчально-методичні поради для студентів і вчителів. Познайомившись з його працями, дивуєшся не лише тому, що встиг зробити вчений, а й тому, з якою енергією, наполегливістю і творчою віддачею працює професор М. Кріль. І як тут не згадати думку великого італійця Леонардо да Вінчі про те, що “займатися наукою без страсти” – заняття безперспективне. Знаючи М. Кріля досить давно, можу стверджувати, що любов до науки, якій він присвятив своє життя, є тим каталізатором, тією силою, яка двигалє ним як ученим, що ніколи не зупиняється на досягнутому.

Перші наукові студії М. Кріля були присвячені питанням українсько-чеських і українсько-словацьких взаємин доби національного Відродження цих народів. Цьому періоду була присвячена і його кандидатська дисертація, в якій автор порушив низку важливих питань, що раніше залишалися поза увагою істориків-славістів. А вивчаючи ці проблеми, М. Кріль підняв значний пласт джерел, передовсім тих, які зберігаються у львівських архівних сховищах.

Після захисту кандидатської дисертації у 1985 р. молодий учений продовжував активні наукові пошуки. На цей раз його зацікавлення поширилися на слов'янські народи, які входили до складу Австрійської імперії. Їхні взаємини з українцями, зокрема культурні, освітні та наукові, стали стрижневими в багатопланових дослідженнях науковця. Серед них чільне місце посідає богемістика і словакістика. Вона представлена доволі широким спектром проблем, які стосуються політичної історії та культури чехів, їхніх зв'язків зі словаками та українцями. Зокрема, перу М. Кріля належить нарис про Чехословацьку республіку, який надрукований у кількох енциклопедичних виданнях.

Проте найвагомими в цій царині є його наукові розвідки з питань українсько-чеських культурних взаємин кінця XVIII – першої половини XIX ст. Чимало з них стосуються діяльності освічених чехів на українських землях як австрійських урядовців і їх внеску в розвиток науки, освіти та суспільної думки Галичини. Саме ці дослідження, які оперті на архівних джерелах, дозволили ширше і об'ємніше поглянути на чеську

участь у суспільному житті Галичині, в тому числі й в українському середовищі. Низка праць М. Кріля присвячена україністичним зацікавленням чеських учених і письменників, рецепції України в їх творчості. Оприлюднення нових фактів, запровадження їх до наукового обігу, безсумнівно, активізувало сферу богемістичних студій у цьому напрямку українського слов'янознавства.

У зв'язку з тим, що в наявній в Україні літературі існували переважно лише фрагментарні згадки про діяльність чеських “будителів”, учений окремим постатям чеського національного Відродження присвятив спеціальні студії, в яких особливу увагу звернув на зацікавлення чеської громадськості духовним життям українців, на місце української мови і культури серед інших слов'янських, оскільки ці проблеми в той час були в центрі тогочасної чеської славістичної науки. Серед цих студій привертають увагу дослідження про Йозефа Добровського, Вацлава Дундера, Франтішка Палацького, Франтішка Ржегоржа, Карла Запа та ін.

Окремо варто згадати біографічний довідник про чехів у Галичині (Львів, 1998), в якому зібрані відомості про кілька сотень чехів, життя і діяльність яких тою чи іншою мірою були пов'язані з Галичиною. Вартість цього довідника полягає і в тому, що в ньому подано літературу та джерела, на підставі яких й були написані біографи. Для цього видання М. Кріль підготував майже 40 біографічних довідок про окремих діячів чеської науки, освіти і культури. Вони дають можливість не лише дізнатися про окремих освічених і суспільно активних чехів, життя і творчість яких були пов'язані з Галичиною, передовсім з її українським середовищем, але й дозволяють ширше, по новому, прочитати важливу сторінку в історії українсько-чеських взаємин упродовж XIV – XX ст. Під цим кутом зору варто згадати навчальний посібник про українсько-чеські культурно-громадські взаємини Галичини і Чехії (Львів, 1992), підготований у співавторстві з О. Дрбалом і В. Моторним. Це видання містить короткий нарис історії взаємин двох народів (династично-політичні, економічні, культурно-громадські, наукові, освітні), які охоплюють період від найдавніших часів до Другої світової війни і багату бібліографію.

Низку біограм чеських мистців, які жили і працювали на теренах сучасної Львівщини, М. Кріль опублікував у кількох календарях-альманахах (Львів, 2000 – 2002). Серед них привертають увагу відомості про художників С. Баха, Ф. Екштейна, Й. Свободу, художника та етнографа Л. Кубу, скульптора І. Пінзеля, архітектора І. Хамбреза та ін.

Словакістика М. Кріля представлена енциклопедичною статтею, яка по суті є коротким нарисом історії словацького народу (“Довідник з історії України”. – К., 1999, 2001), кількома статтями про словацько-українські зв'язки та низкою навчальних видань, про які згадаємо далі.

Приємно констатувати, що М. Кріль є одним з тих небагатьох учених України, які вивчають словенську проблематику. У цій ділянці славістики вчений опублікував декілька цікавих праць, присвятивши їх українсько-словенським і польсько-словенським культурним контактам. Історична хорватистика М. Кріля представлена статтями, які стосуються українсько-хорватських контактів у першій чверті XIX ст. та сучасних суспільно-політичних процесів у Хорватії.

Окремі розвідки М. Кріля стосуються лужицьких сербів. Серед них публікація віднайдених в архіві листів лужичанина Я. А. Смолера до Я. Головацького (вступну статтю написали В. Моторний і К. Трофимович), рецензія на навчальний посібник про лужицьких сербів (Львів; Будишин, 1998), стаття про сорабістичні здобутки в Україні в галузі історії тощо.

Не обійшов М. Кріль у своїй творчості і польську проблематику. Крім низки енциклопедичних статей про відомих постатей у польській історії, він підготував кілька розвідок, пов'язаних з українсько-польськими та польсько-словенськими зв'язками.

У науковому доробку М. Крілья знаходимо також студії, присвячені вивченню культурно-наукових взаємин учених і громадсько-культурних діячів Галичини та Росії першої половини XIX ст. На підставі невідомих або маловідомих документальних матеріалів він зумів показати і охарактеризувати основні напрями цих зв'язків, їхнє значення для взаємного ознайомлення із станом культури та науки в Росії та у Галичині.

Важливе місце у своїх дослідженнях М. Кріль приділяє аналізу ідеї слов'янської взаємності та її ролі в націотворчих процесах народів Центрально-Східної Європи.

Важливим вектором славістичних студій М. Крілья стала кирило-мефодіївська проблематика, яку вчений досліджує під кутом зору впливів ідей слов'янських першопросвітників на духовну культуру слов'янських народів і українців зокрема. Ці питання він порушував на численних наукових форумах, окремі висновки своїх спостережень частково публікував (Київ, 2003 та ін.).

Славістичні зацікавлення М. Крілья яскраво характеризують його рецензії на різноманітні вітчизняні та закордонні видання. Серед них відгуки на роботи зі слов'янської міфології, давньої історії слов'ян, історії славістики, на питання національного слов'янського Відродження, на праці, присвячені історії окремих слов'янських народів тощо.

Своєрідним узагальненням певного етапу слов'янознавчих досліджень М. Крілья під кутом зору вивчення міжслов'янських взаємин стала його монографія "Слов'янські народи Австрійської імперії: освітньо-наукові зв'язки з українцями. 1772 – 1867" (Львів, 1999) і захищена в 2000 р. докторська дисертація. У цих працях автор розглянув місце слов'янства в етнополітичній структурі Австрійської монархії, показав значення ідеї слов'янського єднання у різних її проявах для розвитку культурно-громадських контактів. М. Кріль дослідив найважливіші освітні та наукові зв'язки слов'янських народів, що входили до складу Австрійської монархії з українцями Галичини, Закарпаття і Буковини, проаналізував роль і місце навчальних закладів у слов'янсько-українських контактах, навчально-організаторську, освітньо-культурну та дослідницьку діяльність українських і слов'янських педагогів, учених у межах держави Габсбургів. Особливу увагу дослідник звернув на рівень впливу цих взаємин і їх внесок у розвиток української культури. Крізь призму зв'язків він зумів розкрити низку компонентів проблеми національного Відродження слов'янських народів кінця XVIII – середини XIX ст. Монографічна праця привернула увагу вчених, а рецензії на неї були опубліковані і в Україні (Київ), і за кордоном (Відень, Прага, Мінськ).

Значну увагу М. Кріль приділяє вивченню історії славістики. Крім кількох рефератів, виголошених на наукових конференціях, він опублікував чимало статей про визначних вчених, організаторів славістики як науки. Серед них варто виділити праці про француза Б. Гакета, австрійця Й. Х. Енгеля, чеха І. Гануша. Кілька спеціальних праць про славістів, підготовлених М. Крільем, поміщено у довідкових виданнях (Київ, 2001 та ін.), а саме про Ф. Арістова, І. Брика, В. Ваврика, В. Дундера, Я. П. Коубека, І. Срезневського, В. Ягича та ін. Йому також належить історіографічний огляд про стан історичної славістики в Україні за останнє десятиріччя XX ст. Без сумніву, можна стверджувати, що опубліковані праці М. Крілья є авторитетним дороговказом для наступних наукових студій на терені вивчення українсько-слов'янських зв'язків.

Останні півтора десятка років М.М. Кріль глибоко вивчає історію і культуру рідного краю, а саме Старосамбірського району Львівської області та міста Добромиля і околиць зокрема. З-під його пера на згадану тематику вийшли три монографії та багато статей. Зокрема, “Старосамбірщина: історія і культура” (Львів, 2009) є справжньою енциклопедією до історії українського Підгір’я і вже тривалий час використовується в школах як основний навчальний посібник із краєзнавства. Вона отримала схвальний відгук як в наукових колах, так і серед ширшої громадськості, зокрема за кордоном. Тепер вчений завершує ще одне ґрунтовне дослідження про історію свого рідного міста Добромиля. Одного разу, обговорюючи сучасні проблеми нашого життя, я поцікавився причинами його такого причіпливого зацікавлення тим тереном. На що отримав від М. Кріль відповідь, що, можливо, через друковане слово хтось небайдужий відгукнеться, знайдеться інвестор і край, як один з найбільш екологічно чистих регіонів України стане важливим туристичним продуктом. Так проявилася громадянська позиція Професора!

Окремо варто сказати про місце славістики в педагогічній діяльності М. Кріль. Працюючи у вищому навчальному закладі, він пройшов усі сходинки на шляху становлення педагога вищої кваліфікації: старший лаборант, асистент, доцент, професор. На якій би посаді не був, завжди сумлінно готувався до зустрічей зі студентами, перечитував спеціальну літературу, радився з досвідченими колегами. Ця сумлінність і є його визначальною рисою як педагога.

Робота з рукописними документами вимагає особливої підготовки, передовсім мовної. Крім цього, значними є труднощі, пов’язані з почерком. Дуже часто потрібно уважно відчитувати слова, написані поспіхом або з плином часу затерті, звертати увагу на численні скорочення тощо. Буває, що сьогодні не завжди розбереш почерк свого колеги, а що вже говорити про минулі століття? Проте М. Кріль успішно долає й ці труднощі, а набутий досвід він використав, підготувавши посібник з палеографії для вищої школи (Київ, 1995).

Лекційні курси, які він читав чи продовжує читати, поєднуються з його науковими зацікавленнями. Для студентів-істориків це “Історія західних і південних слов’ян”, “Історія Центрально-Східної Європи”, “Вступ до слов’янознавства”, “Формування сучасної словацької нації”; студенти-філологи слов’янського відділення студіювали за його порадами чи слухають тепер у його версії “Історію Чехії”, “Історію Словаччини”, “Чеське країнознавство”, “Словацьке країнознавство”. Дещо раніше він читав їм “Історію Югославії”. З усіх цих навчальних курсів учений розробив власні програми, опублікував низку текстів лекцій, окремі розділи у вузівському посібнику (Львів, 2001), деякі матеріали з’явилися друком у педагогічних виданнях.

Своєрідним узагальненням лекційних курсів стали опубліковані навчальні посібники. Один з них, “Історія країн Центрально-Східної Європи: кінець ХХ – початок ХХІ ст.”, витримав три видання (Київ, 2008, 2010, 2013). М. Кріль є автором першої української версії історії Словаччини (Львів, 2006).

Професор М. Кріль підготував шість кандидатів історичних наук зі спеціальностей “всесвітня історія” та “історія України”, продовжує консультувати кількох аспірантів. Він є членом докторської Спеціалізованої вченої ради з історичних наук, низку наукових та періодичних видань.

Як бачимо, професор М. Кріль має вагомі наукові здобутки. Його зацікавлення стосуються історії та культури багатьох слов’янських народів, їхніх взаємин з українцями, вивчає він й історію славістики, науковий доробок окремих діячів – будителів

слов'янства, свій досвід частково реалізовує в навчальному процесі, популяризує у пресі тощо. Цей доробок не лише значний, а й надзвичайно різнобічний, що свідчить про розмаїття наукових і суспільно-громадських зацікавлень професора М. Кріля. Він успішно втілює у життя найважливіші принципи наукової діяльності: спостерігати, досліджувати, працювати. До цього слід додати ще один принцип, який є основою його педагогічної діяльності: навчати і виховувати молодих спеціалістів, які гідно будуть продовжувати справу свого Вчителя.

Володимир Моторний.

Спостерігати, досліджувати, працювати ...

Стаття присвячена 60-тирічному ювілею відомого українського історика, професора Михайла Кріля. Автор простежив та підсумував наукову діяльність дослідника за період 1985 – 2013 рр., визначивши, що зацікавлення М. Кріля спрямовані не тільки на історію власного народу, але й на історію та культуру багатьох слов'янських народів, а особливо їхніх давніх взаємин з українцями.

Volodymyr Motorny.

Observe, study, work ...

The article is devoted to the 60-anniversary of the famous Ukrainian historian, Professor Mykhaylo Kril. The author traced and summarized the research activities of the investigator for the period 1985 – 2013. It was determined that the interests of M. Kril are aimed not only at the history of the own folk, but also at the history and culture of many Slavic nations, especially their long relationship with the Ukrainian.